

מגד

ירחחים

223

שבט תשע"ח

עלון חודשי להנחלת משנתו ומורשתו של מרן הראי"ה קוק זצ"ל

על משנת הראי"ה

נחמת ישראל היא עכשיו חובתנו היותר גדולה וקדושה, חובת תלמידי חכמים צדיקים וקדושים וכל מי

שהוא מרגיש בלבבו נטיה ללכת בדרכיהם. מאמרי הראי"ה ב' עמ' רע"ט

לימוד הזכות על כלל ישראל הוא יסוד מוסד במשנת הרב המדגיש את החשיבות של אהבת ישראל: "אַהֲבַת יִשְׂרָאֵל וְהַעֲבֹדָהּ שֶׁל הַסְּגוּרָיָא עַל הַכָּלָל וְעַל הַפְּרָטִים אֵינְנָה רַק עֲבֹדָה הַרְגֵשִׁית לְבָדָה, כִּי-אִם מְקֻצָּע גְּדוּל בַּתּוֹרָה, וְחֻכְמָה עֲמֻקָּה וְרַחֲבָה, רַבַּת הָעֲנָפִים, שְׁכָלָם צוּמְחִים וְיוֹנְקִים מִלְשֵׁד טַל אֹר תּוֹרַת חֻסֵּד". (אורות ישראל ד' א). כדי ליישם אהבת ישראל יש להאמין בסגולתה של כנסת ישראל: "אַהֲבַת יִשְׂרָאֵל הִיא תּוֹלְדָה מְהַאֲמֶנָה בְּאֹרֶה הָאֱלֹהִי שֶׁל כְּנֶסֶת-יִשְׂרָאֵל, שֶׁהוּא לָהּ סִגְלָה עֲצֻמִּית שְׁלֵא תִזוּז מִמֶּנָּה בְּכָל חֲלִיפּוֹת הַזְּמָנִים" (שם ב'). מקצוע גדול זה של אהבת ישראל זקוק לטיפוח: "אַהֲבַת יִשְׂרָאֵל צְרִיכָה לְהִתְפַּרְנֵס. אֵינָה דוֹמָה לְאַהֲבָה הַטְּבָעִית שֶׁבְּכָל אֲמָה, שֶׁנִּמְצָאת בְּיַחֲדָיָה". הרב מסביר שהמכנה המשותף המאחד את אומות העולם הוא צרכים טבעיים המחייבים יחידים להתאגד ואילו בישראל המכנה המשותף הוא שאיפות רוחניות, שהן זקוקות לחיזוק וטיפוח אצל כל יחיד ויחיד ובוודאי בהקשר הלאומי הכללי.

בחדש שבט משה רבנו החל לומר את נאומו הפרידה שלו מעם ישראל שבמרכזם תוכחות קשות על מעשי העם בארבעים שנות הנדודים במדבר ואזהרות חמורות מפני התכללות דתית ותרבותית בארץ ישראל, ודווקא בחדש זה מנבא זכריה נבואה שכולה רחמים ותנחומים. הגאולה האחרונה שזכריה חשב שתהיה בבית שני ולא זכינו ונדחתה לבית שלישי, הרב מלמד אותנו שבמרכזה יש להעמיד את הרחמים והניחומים.

משמעות השם "שבט" הוא מכה (בלשון האכדית) יש אומרים שזה בגלל הגשם הכבד היורד בתקופה זו, אחת הדעות בחז"ל שמחודש זה התחילו מכות מצרים: "יש אומרים כי משבט התחילו המכות למצריים, לפיכך נקרא שבט - שבט למצריים, חשוב עשר מכות לשמונה שבועות, ארבעה בחודש שבט, וארבעה באדר, ושנים בחצי ניסן, ובחמשה עשר בניסן יצאו" (פסיקתא זוטרתא שמות פרשת בא י' כד). מאידך בט"ו בשבט מתחילה הפריחה בראש השנה לאילנות, סימן המבשר את הקרבה לאביב, חודש הגאולה.

תוכחותיו של משה רבינו התקיימו בנו במלואן, הכו אותנו בשבטים רבים ולא רק את המצרים, בחודש זה אנו בארץ ישראל רואים את שיבת השכינה ברחמים גדולים כנבואת זכריה שמתממת לעינינו.

הרב בניהו ברונר

ראש בית מדרש במכללה האקדמית צפת

חודש שבט בשמו מופיע בתנ"ך פעם אחת בספר זכריה פרק א': "בַּיּוֹם עֲשׂוּרִים וְאַרְבָּעָה לְעֶשְׂרֵי עֶשֶׂר חֹדֶשׁ הוּא חֹדֶשׁ שֶׁבֶט בְּשֵׁנַת שְׁתַּיִם לְדְרִיֹשׁ הָיָה דְבַר ה' אֶל זְכַרְיָה בֶן בְּרַכְיָהוּ בֶן עֲדוּא הַנְּבִיא לְאִמְרֵי"ו. הַנְּבִיא שֶׁמִּקְבַּל זְכַרְיָה הַנְּבִיא מְלֵאכָה דְבָרֵי נִיחוּמִים וְרַחֲמִים: "וַיַּעַן מְלֵאכָה ה' וַיֹּאמֶר ה' צְבָאוֹת עַד מָתִי אֲתָה לֹא תִרְחַם אֶת יְרוּשָׁלַם וְאֶת עָרֵי הַיְהוּדָה אֲשֶׁר זָעַמְתָּה זֶה שְׁבָעִים שָׁנָה? וַיַּעַן ה' אֶת הַמְּלֵאכָה הַדֹּבֵר בֵּי דְבָרִים טוֹבִים דְּבָרִים נְחָמִים" (יב-יג). "לָכֵן כֹּה אָמַר ה' שְׁבָתִי לְיְרוּשָׁלַם בְּרַחֲמִים בֵּיתִי יִבְנֶה בְּהַ נְאֻם ה' צְבָאוֹת וְקוֹ יִנְטֶה עַל יְרוּשָׁלַם. עוֹד קָרָא לְאִמְרֵי כֹה אָמַר ה' צְבָאוֹת עוֹד תְּפוּצְיָנָה עָרֵי מְטוֹב וְנַחֵם ה' עוֹד אֶת צִיּוֹן וְבָחַר עוֹד בְּיְרוּשָׁלַם" (טז-יז).

הרב מלמד אותנו, שבתקופתנו הנחמה היא החובה הגדולה והקדושה המוטלת על תלמידי חכמים וכל מי שדבק בדרכיהם. "גדולה היא מצות תנחומי אבלים על צרת יחיד, קל וחומר על צרת הרבים. אבלה היא כל האומה בכללה על בניה הרבים שנפלו חללים, שהומתו בידי רשעים ערלי בשר וערלי לב, ולבה נשבר ונדכא. ואיך לא ננחמנה?" (שם). עם ישראל עבר צרות רבות בגלות ורבים מישראל הומתו, הרב כתב את הדברים עוד לפני השואה הנוראה שחוויו בדורנו, כשם שקיימת מצוות ניחום אבלים לפרט כך בוודאי קיימת מצוות ניחום אבלים לציבור.

"מה הוא הנוחם, זה אנו צריכים ללמוד עלינו להתעלות מעל השפלות של נחמה של תפלות, ומכל שכן מנחמתא דגיזופא של "מאי אפשר למיעבד", ולבוא עד אותו מצב הנפש, ממנו נוכל להרעיף טל של נחומי אמת". (שם) הרב קורא שלא לנחם בצורה תפלה או של השלמה של "מה אפשר לעשות?" אלא לנחם ניחומי אמת. הרב מסביר את כוונתו: "לנחם את ישראל, לדבר על לב ירושלים שכבר לקחה מיד ה' כפלים בכל חטאיה, שכבר נרצה עוונה, זה נחשב זה כמה לצעד מסוכן מאד. לחנופה מזקת ומבלה עולם. אבל הנה הגיעו ימים, שאנו מוכרחים להתרומם דווקא אל אותו הגובה שממנו נוכל להגיע לזה. שנוכל בלא פחד של סכנה לאמר נחמה לישראל, לאמר לו שכבר לקח מיד ה' כפלים בכל חטאתיו וכי נרצה עווננו" (שם). הנחמה השלמה היא שתמה מכסת הייסורים, נרצה עוונה של האומה ומעתה ה' יעריף עלינו רחמים.

בנחמה יודגש יסוד נוסף והוא המדרגה הרוחנית המהותית הגבוהה של עם ישראל: "אנחנו חייבים לנחם את ישראל, להודיע את השבח הכללי של כנסת ישראל, בייחוד בכללותה, להודיע את טהרת הנשמה ובריאותה המורשתית בקרבה", ובעקבות כך בוודאי תגיע הגאולה.

והורשתם את הארץ וישבתם בה

ההתיישבות ואילו הכיבוש הוא אמצעי שמאפשר לקיים את מעשה ההתיישבות.

"אור החיים" דן במחלוקת בין רש"י לרמב"ן ומכריע כדברי רש"י: "ונראה פשט הכתוב כדברי רש"י ממה שגמר (שהכתוב מסיים): 'כי לכם נתתי את הארץ לרשת אותה', ואם הישיבה היא המצווה היה לו לתלות בעיקר המצווה ולומר: כי לכם נתתי לשבת בה".

ואכן, לא בכדי פיצלה התורה את מצוות ישוב הארץ לשני מרכיבים, האחת ההורשה והשנייה ההתיישבות, עד שרש"י והרמב"ן (לפי "אור החיים") נחלקו מהו עיקר המצווה, ההורשה או ההתיישבות. לגבי ההורשה מגלה לנו התורה כי הכיבוש לא יתבצע כולו בבת אחת אלא שלב אחר שלב ככתוב: "ונשל ה' אלקיך את הגויים האל מפניך מעט מעט, לא תוכל כלותם מהר פן תרבה עליך חית השדה" (דברים ז כב). על כן מצוות ההתיישבות קיימת מבלי קשר למצוות הירושה, ובכל מקום שאנו יכולים ליישב את ארצנו עלינו לעשות זאת גם אם נבצר מאתנו לקיימו במקומות אחרים.

בימינו אנו, ההבחנה זו מקבלת חשיבות יתירה עקב תכנית העקירה שביטלה מהחבל הדרומי מערבי של ארץ ישראל את מצוות "והורשתם" וגם מצוות "וישבתם בה", אך המצווה עדיין שרירה וקיימת בשאר חלקיה של ארץ ישראל.

מכל מקום ב"מצוות ישוב הארץ" יש שני מעשים, הירושה וההתיישבות, אבל אחר שזכינו לרשת את

כל חגי ישראל קשורים במידה זו או אחרת לארץ ישראל ולעונות החקלאות של הארץ. עם זאת בכל חג קיימות גם מצוות נוספות שאינן קשורות לארץ ישראל, ולעומת זאת ט"ו בשבט כל כולו מיוחד לארץ ישראל, לאכילת פרותיה הקדושים ולישוב הארץ.

הכתוב: "והורשתם את הארץ וישבתם בה כי לכם נתתי את הארץ לרשת" מלמד אותנו שבמצוות ישוב הארץ קיימים שני מרכיבים: האחד הכיבוש והשני ההתיישבות. האם שני מרכיבים אלו הם שתי מצוות נפרדות, או ש"הורשתם" היא המצווה ואילו וישבתם הוא תוצאת הכיבוש?

רש"י מפרש ש"הורשתם" הוא תנאי להתיישבות, כלומר אם נוריש את הגויים אזי נוכל להתיישב ולהתקיים בארץ ואם לאו לא נוכל להתקיים בה.

רבי חיים בן עטר בספרו "אור החיים" על התורה מבאר אחרת את דברי רש"י ואומר שהמצווה היא 'והורשתם' אבל 'וישבתם' היא הבטחה. לפי פירוש זה דעתו של רש"י היא שהמצווה היא לכבוש את הארץ, ובעצם כיבוש הארץ מתקיימת המצווה, ואם נהיה ראויים לכך נזכה לישוב בטוח בארץ. מאחר ואחד התנאים להישרדות העם היהודי בארצו הוא כאשר ארץ ישראל תהיה ארץ של יהודים.

"אור החיים" טוען שהרמב"ן חולק על רש"י ומפרש "שהמצווה היא 'וישבתם' ומכאן סמכו לומר: הכל מעלין לארץ ישראל". לפי הרמב"ן עיקר המצווה היא

העתיד בארץ ישראל

בשנת תרע"ז חל יום הושענא רבה ביום הראשון, ובשבת שלפניו באו רבים מהחשובים שבקהילת יהודי גרמניה בלונדון, לבקר את הרב ולהשתתף בסעודה השלישית של שבת חוה"מ סוכות. סוכתו של הרב הייתה צרה מלהכיל את הקהל הרב שנאסף. המשתתפים השמיעו משירי יום טוב והטיבו את ליבם ביינות משובחים. ליד שולחן אחד הסבו יוצאי גרמניה ויוצאי רוסיה, ללא חציצה ביניהם. השיחה שבינם לבין הרב נסובה על הצהרת בלפור ומשמעותה. הרב דיבר על חשיבות ההצהרה לעתיד עם ישראל וארץ ישראל, על רמיזת ההנהגה העליונה, על אור הישועה והגאולה המתגלה במסתרים. לא יועילו כל חשבונות העולים בלב אדם נגד עצת ה' העליונה אשר דיבר טוב על ישראל, לכונן אור גאולה ודרך חיים לשאר עמו העתידיים להיות שבי פשע. כל חולשת נפש, פחדנות, רפיון רוח ומוגת לב, יחלפו תוך זמן קצר. רוח מעודד, ממלא חיי ישע ועונג ה' בגודל לבב ורוח דעה והגיון עז, יקח את מקומו בכל הלבבות הניגשים אל ה' בהר הקודש. אחד מיוצאי גרמניה, איש כלכלה וסטטיסטיקה הגיב על דברי הרב ואמר: "יש כאן טעות גדולה. מבחינה כלכלית ההגירה לא"י של יהודים עלולה להיות טעות היסטורית וכלכלית. אין שום תשתית לפיתוח כלכלי, היהודים הרגילים בעסקי מסחר לא ימצאו שם תעסוקה. הצהרת בלפור ניתנה על ידי כמה אנגלים בעלי רגשות רליגיוזיים ואינטרסים פוליטיים, שרוצים להפיק תועלת מפוקפקת מן המשק הדל של הארץ הזו, הנקראת פלשתינה, שהיא ארץ שוממה. זוהי גם פעולה מזיקה ומסוכנת לקיום הקהילות היהודיות בכל רחבי הגולה, שיראו בהם בעלי נאמנות כפולה. אנו צריכים להיות ריאליסטים ולא לשגות בדמיונות". דברים נלוזים אלה המוציאים את דיבת הארץ רעה נגעו בנקודה הפנימית שבלב הרב והוא התרגש מאד, ובמשך שעותיים דיבר מעומק נפשו על חזון ארץ ישראל והשיבה אליה. דבריו היו חוצבי אש ופניו בערו כלהבה. לבסוף התייחס גם לחשבון הכלכלי של אותו חכם כלכלה: "אני בטוח שביום לא רחוק, יתאמצו יהודי חו"ל לעלות לארץ, לא רק לשם האידיאל הקדוש, אלא גם למצוא בה מקום לפרנסה ולעשות חייל בעסקים כמו שנוסעים לאמריקה...". היהודים הגרמנים האזינו לדבריו, היו ביניהם שאמרו כי הרב הוא איש חזון ואינו מציאותי. היהודים יוצאי רוסיה הגנו על דברי הרב בויכוח עם היהודים הגרמנים: -עוד יבוא יום והגרמנים ישליכו את היהודים מארצם, ואתם תחפשו מקום מקלט בארץ ישראל, אמרו להם.

(רב ומנהיג, י. אבן חן).

הארץ ולהתיישב בה, עלינו לדעת שארץ ישראל אינה נדל"ן, שאנו יכולים לסחור בה כרצוננו, אלא היא ארץ אשר עיני ה' בה מראשית השנה ועד אחרית השנה, ואם מתוך בחירתנו החופשית לא ננהג בתבונה באדמת אבותינו יש לדבר מחיר, וארץ ישראל תגיב באופנים שונים, שהחריפה שבהם הוא הכתוב: "ולא תקיא אתכם הארץ" (ויקרא כ כב) - אפילו קצב כיבוש הארץ לא יהיה בידינו.

מי זכאי להיות תושב הארץ? קיימות מגבלות בתורה בעניין זה, עם זאת התורה מתירה לנו לאפשר לנכרים לגור עמנו, ולפי הרא"ה קוק אפשרות זו אינה בדיעבד אלא לכתחילה: "זוהו ה'גר תושב', הגר אשר בשערינו, שלא חדלה תורתנו הקדושה להזכירו בתור אחד הנספחים לחיינו החברתיים ושאנחנו נותנים לו בתוכנו מחיה ועבודה בתור עם שליט על ארצו ונדיב ברוחו". עם זאת התורה דורשת מאתנו להרחיק מארצנו את הנכרים הרעים דורשי רעתנו: "אשר תותירו מהם לשכים בעיניכם ולצנינים בצידכם וצררו אתכם על הארץ".

הרב יעקב הלוי פילבר

חזון הגאולה

ישראל, כי יסודה של הצהרת הממשלה הבריטית (הצהרת בלפור), שנטעה לנו נצר רך לצמיחת גאולה, מבוססת בעיקרה על המבט, שטובי אומות-העולם בכלל וטובי העם הבריטי בייחוד, מביטים על קישורנו לארץ - ישראל בצדק, כעל דבר מקודש בקדושת-שמיים, והם מושפעים בזה מתוך האספקלריא של קודש - התנ"ך, המקודש לחלק היותר גדול של עמי התרבות שבזמנינו.

שונאי ישראל בין מבית ובין מבחוץ, משתמשים עכשיו הרבה בעלילה, שישראל הצעיר איבד את קישורו אל הספר הקדוש, ועל כן לא לו הזכות על הארץ התנכ"ית.

ואנחנו הננו חייבים לעמוד על המשמר להראות לכל באי - עולם, שנשמת ישראל חיה היא בעצם צביונה, והארץ התנכ"ית מגיעה ושייכת לעם התנכ"י. כי בכל נשמתו חי הוא ברוח של ארץ הקודש ברוח הספר הקדוש הזה...

חובתנו הקדושה היא כי בראשית הצעדים יהיה ניכר כראוי חותם חתום והתואר התנכ"י הממוזג, בחיינו מדורות עולם,

- - - ובשעה הגדולה הזאת יובלט צביונו הלאומי המקורי, בבניין החברתי של חיי עמנו על אדמתנו. רק שיבת ישראל אל ארצו, אל מכונו וממלכתו, אל רוח קודשו, נבואתו ומקדשו, עתידה היא להביא לעולם את אותה הנהרה העליונה, שכל הנשמות האצילות של האנושות כולה עורגות אליה. (אג' הראיה ד'תתקפ). מדהים עד כמה דברי הרב רלוונטיים ומרגשים גם בימינו.

ליקטה וערכה: שושנה רייך

את גאולת עם ישראל בארץ ישראל לא ראה מרן הראי"ה זצ"ל כחזון רחוק אלא

כעניין קרוב ויומיומי. כולו היה ציפיה לישועה. וכך מתאר תלמידו - חברו הקרוב, הרב יעקב משה חרלפ: "נפלאה הייתה ציפיית רבנו זצ"ל... הישועה הייתה מפכה אצלו משעה לשעה וכל העומד במחיצתו, מחיצת הקודש, מסתכל בזיו פניו ומתחמם לאור קדושתו, כאילו בת קול צלצלה באזניו: - 'הנה זה עומד אחר כתלנו' במחיצתו ובקירבתו של רבינו חשנו והרגשנו, 'כי מגדל עז שם ד' - בו ירוץ צדיק ונשגב'".

(שעור קומה, עמ' 11)

ולבנו הרצ"ה הוא כותב בחודש אייר שנת תרע"ז בהיותו בלונדון, כחצי שנה לאחר הצהרת בלפור, "הזמן הנפלא והנורא שלנו, שיד ד' בו גלויה היא וקול ד' קורא לכל אוזן שומעת".

לאחיו שאול חנא כתב ב-ח' טבת תרע"ח: "יתן ד' שתהיה האורה מתווספת והולכת, ומהרה יגאלו כל אחינו יושבי ארצנו הקדושה,

ועמהם יופיע אור ישועה וגאולה על כל פזורינו, ולכל אפסי ארץ יגיע אור שלום וברכה".

בי"א תשרי תר"פ הוא כותב בין השאר במכתב לועד הסתדרות "המזרחי":

"חובה לנו להודיע לכל אחינו, מכל החוגים השונים, שכולם דורשים טובת עמנו והרחבת זכויותינו בארץ-

מה יש עכשיו בעולם?

וכי מפני שאין שום איש, ושום למדן בעולם ביחוד, רוצה להביט מה שיש עתה בעולם, וכי בשביל כך גם אנוכי לא אביט?

לא! אני אינני משועבד להרבים.

הנני הולך במסילתי,

בדרך הישרה.

ישר אביט,

על מה שצריך להשקיף -

עליו אשקיף...

תמה אני על האזנים האטומות,

שאינן שומעות את קול הרעש

הגדול של העולם,

רעש המביא חיים חדשים,

רעש של תחיה

רעש של גאולה,

רעש של חידוש עולם.

חדרו / כחבלי גאולה

מגד ירחים

עלון חודשי בהוצאת "בית הרב" הרב קוק 9 ת.ד. 31098, ל-9131002 טל: 02-6232560, פקס: 02-6242908

www.moreshet.co.il/beit-harav betharav@zahav.net.il

ניתן לקרוא את העלון "מגד ירחים" גם באתר: www.yeshiva.org.il

עיצוב גרפי: ש. יוסטמן

עריכה: שושנה רייך